

Ráiteas na mBeartas agus na bPrionsabal Cuntasaíochta¹

An bonn leis na cuntais

Ullmhaítear cuntais leithreasa a thaispeánann idirbhearta airgeadais ranna Rialtais², de réir an Exchequer and Audit Departments Act 1866 (arna leasú le hAcht an Ard-Reachtair Cuntas agus Ciste (Leasú), 1993) agus de réir rialacha agus nósanna imeachta cuntasaíochta atá leagtha síos ag an Aire Caiteachais Phoiblí, Bonneagair, Athchóiriúcháin Seirbhíse Poiblí agus Digitiúcháin.

Is éard atá sna cuntais ná taifead bunaithe ar airgead tirim de na fáлтаis agus na híocaíochtaí sa bhliain i gcomparáid leis na méideanna a sholáthraítear faoin Acht Leithreasa. Áirítear sna cuntais freisin faisnéis a ullmhaítear ar bhonn fabhráithe sa ráiteas ar an staid airgeadais agus i nótaí eile.

Ba cheart do ranna faomhadh a fháil roimh ré ón Roinn Caiteachais Phoiblí, Bonneagair, Athchóiriúcháin Seirbhíse Poiblí agus Digitiúcháin maidir le haon imeacht ó na beartais chaighdeánacha chuntasaíochta, nó maidir le hathruithe nó breiseanna orthu. Ba cheart faisnéis maidir le héagsúlacht ó na beartais chaighdeánacha chuntasaíochta a chur san áireamh i réamhrá an Oifigigh Cuntasaíochta leis an gcuntas leithreasa.

Tuairisciú airgeadais agus athchóiriú ar chuntasaíocht

Chuir an tAire Caiteachais Phoiblí, Bonneagair, Athchóiriúcháin Seirbhíse Poiblí agus Digitiúcháin tús le cur i bhfeidhm chaighdeán chuntasaíochta an rialtais láir (CGAS) ar bhonn céimnithe, ag tosú le cuntais leithreasa 2024. Leis na caighdeán sin, cuirtear gnéithe ábhartha de na cuntais leithreasa i gcomhréir le noirm chuntasaíochta idirnáisiúnta.

Is iad seo a leanas na caighdeán atá á gcur i bhfeidhm den chéad uair in 2025

- CGAS 4 Éifeachtaí Athruithe ar Rátaí Malairte Eachtraí
- CGAS 5 Costais Iasachtaíochta
- CGAS 9 Ioncam ó Idirbhearta Malairte
- CGAS 11 Ioncam ó Chonarthaí Foirgníochta
- CGAS 23 Ioncam ó Idirbhearta Neamh-Malairte (Cánacha agus Aistrithe)
- CGAS 27 Talmhaíocht

Tá gach CGAS a cuireadh i bhfeidhm do chuntais leithreasa 2025 (agus ina dhiaidh sin) ar fáil ar www.gov.ie.

Comparáidí

Is iondúil go dtaispeántar méideanna na bliana roimhe sin sna cuntais leithreasa chun críche comparáide. I gcás tuairisciú céaduaire ar CGAS áirithe, níor athshonraíodh figiúirí comparáideacha na bliana roimhe sin. Nochtar sna nótaí na héifeachtaí ábhartha a bhaineann le hathruithe ar bheartais chuntasaíochta mar thoradh ar an aistriú go CGAS agus déantar tagairt dóibh i réamhrá an Oifigigh Cuntasaíochta.

Tréimhse tuairiscithe

Is í an tréimhse tuairiscithe ná an bhliain dar críoch an 31 Nollaig 2025.

¹ Leagann an Roinn Caiteachais Phoiblí, Bonneagair, Athchóiriúcháin Seirbhíse Poiblí agus Digitiúcháin síos na beartais agus na prionsabail chaighdeánacha chuntasaíochta a chuirtear i bhfeidhm agus cuntais leithreasa á n-ullmhú. Luaitear iad seo i gCiorclán 25 de 2025 ón Roinn.

² Sa ráiteas seo, cuimsíonn an téarma 'roinn' ranna, oifigí agus gníomhaireachtaí an Rialtais láir atá freagrach as bainistíocht Vóta agus cuntasaíocht, mura léirítear a mhalairt.

Fáltais

Tá ioncam uile an Stáit iníoctha isteach sa Státchiste, mura bhforáiltear a mhalairt le dlí.

Faoi réir chead sainráite na Roinne Caiteachais Phoiblí, Bonneagair, Athchóiriúcháin Seirbhíse Poiblí agus Digitiúcháin, féadfar fáltais áirithe roinne a leithreasú mar chabhair do chaiteachas a iompraíodh ar vóta. Gan cead den sórt sin, ní mór fáltais a ghéilleadh go díreach don Lárchiste mar fháltais Státchiste.

Is éard is leithreasáí i gcabhair ann ná fáltais a fhéadfar, faoi chuid 2 den Public Accounts and Charges Act 1891, a úsáid chun caiteachas a íoc a mhéid a údaraítear leis an Acht Leithreasa bliantúil. Go ginearálta, is fáltais iad seo a eascraíonn i ngnáthchúrsa gnó roinne faoin vóta agus is féidir go n-áireofar nithe leo amhail:

- muirir ar sheirbhísí
- ranníocaíochtaí pinsin fostaithe
- cíos agus fáltais ó dhíolacháin áirithe
- le comhaontú roimh ré ón Aire Caiteachais Phoiblí, Bonneagair, Athchóiriúcháin Seirbhíse Poiblí agus Digitiúcháin, na fáltais ó dhíol sócmhainní chun cláir nó tionscadail chaipitil ardtosaíochta a mhaoiniú
- fíneálacha, forghéiltí nó costais áirithe a gnóthaíodh.

Go ginearálta, is iad na fáltais ranna atá le creidiúnú go díreach don Státchiste mar fháltais (agus nach leithreasáí i gcabhair iad) na fáltais sin nach bhfuil aon bhaint dhíreach acu leis an gcaiteachas vóta nó ar fáltais 'amhantair' iad. Ní fhéadfar fáltais den sórt sin a úsáid chun freastal ar chaiteachas ón vóta. Áireofar iontu

- fíneálacha áirithe cúirte nó riaracháin
- fáltais de bhun ioncam barrachais nó brabús cuideachtaí Stáit
- ús, díbhinní nó aisíocaíochtaí caipitil
- fáltais chúitimh.

Sa chás ina n-eascraíonn fáltais ón Státchiste, tuairiscítear iad i nóta a ghabhann leis an gcuntas leithreasa (nóta 4). Ceanglaítear ar ranna miondealú a sholáthar ar fháltais den sórt sin agus míniú a thabhairt i gcás ina bhfuil na méideanna ábhartha ó nádúr. Chomh maith leis sin, ceanglaítear ar ranna na méideanna a taisceadh don Státchiste (tríd an gCuntas Taisce d'Airgead Ilghnéitheach) agus na hiarmhéideanna tosaigh agus deiridh atá dlite don Státchiste a nochtadh.

Mar phrionsabal ginearálta, tá cuntasáocht an Rialtais ar bhonn comhlán i.e. ní ghlanluacháiltear fáltais in aghaidh íocaíochtaí. Ba cheart do ranna rialtais, oifigí agus sealbhóirí vótaí faomhadh a fháil roimh ré ón Roinn Caiteachais Phoiblí, Bonneagair, Athchóiriúcháin Seirbhíse Poiblí agus Digitiúcháin d'aon ghlanluacháil bheartaithe.

Íocaíochtaí

Is éard atá i gceist le híocaíochtaí na suimeanna sin a tháinig chun bheith iníoctha i rith na bliana. Meastar gur tháinig suimeanna chun bheith iníoctha sa chás gur tabhaíodh an dliteanas, go bhfuil an íocaíocht dlite agus gur forghníomhaíodh an treoir don íocaíocht.

Sa chás inar tabhaíodh dliteanas agus ina bhfuil íocaíocht dlite (i.e. gur tháinig an dliteanas in aibíocht), ba cheart an íocaíocht a chur i gcrích roimh dheireadh na bliana chun sláine an chuntais leithreasaithe a áirithiú. I gcásanna nach ndearnadh íocaíocht agus go bhfuil dliteanas aibithe gan íoc ag deireadh na bliana, ba cheart méid na ndlitéanas sin a thabhairt i nóta a ghabhann leis an gcuntas (i nóta 2).

Eisceacht ar an bprionsabal ginearálta sin is ea sa chás go bhfuil roinn ag feidhmiú mar ghníomhaire do roinn Rialtais eile (an príomhaí) a mbíonn idirbhearta airgeadais idir an príomhaí agus an gníomhaire mar thoradh air. Is é an riail ghinearálta gur cheart don ghníomhaire na hidirbhearta a chur trí fhionraí, agus an tseirbhís ina muipear deiridh i gcuntas leithreasa an phríomhaí.

I gcásanna ina n-éilíonn an gníomhaire ar an bpríomhaí réamh-mhaoiniú a sholáthar chun gur féidir íocaíocht a dhéanamh, níor cheart ach méideanna a dheimhnigh an gníomhaire a bheith eisíoctha aige i mbliain an chuntais a mhuirearú ar chuntas leithreasa an phríomhaí.

Glanseirbhísí comhghaolmhara

Is seirbhísí iad seirbhísí comhghaolmhara a chuirtear ar fáil go lárnach do vótaí roinne nó thar ceann vótaí roinne, ar an mbonn, mar speisialtóirí, go bhfuil an roinn soláthair (arb é a feidhm soláthar na seirbhísí lárnacha seo) in ann na seirbhísí a dhéanamh ar bhealach níos éifeachtúla ná an sealbhóir vóta. Áirítear seirbhísí comhroinnte leis seo.

Sonraítear sa nóta maidir le glanseirbhísí comhghaolmhara (i nóta 1) an méid caiteachais i ndáil leis an roinn a iompraítear in áiteanna eile. Tá boinn tomhais éagsúla ann chun figiúirí caiteachais na seirbhísí comhghaolmhara a ríomh.

Fabhruithe

Ionchorpraítear i ngach cuntas leithreasaithe faisnéis de chineál fabhruithe sna nótaí a ghabhann leis an gcuntas, lena n-áirítear

- ráiteas costais oibriúcháin (nóta 1), a léiríonn méid iomlán na n-acmhainní a úsáidtear le vóta sa bhliain
- ráiteas ar staid airgeadais a thaispeánann sócmhainní agus dliteanas an vóta ag deireadh na bliana (nóta 2), agus
- nótaí míniúcháin ina dtugtar mionsonraí maidir le sócmhainní caipitil, an glanmhaoiniú atá dlite don Státchiste, agus aon cheangaltais.

Áirítear sa ráiteas ar staid airgeadais an staid ag deireadh na bliana maidir leis na nithe seo a leanas.

- **Costais fhabhraithe** — léiríonn siad seo dliteanas ag deireadh na bliana i gcás ina bhfuil uainiú agus luach na híocaíochta réasúnta cinnte. Maidir le hearraí agus seirbhísí, aithnítear dliteanas fhabhraithe nuair a chomhlíon an t-íocaí an ceanglas conarthach na hearraí nó na seirbhísí a ordaíodh a sholáthar. Láimhseáiltear méideanna atá dlite i leith earraí a sheachadtar, ach nár íocadh astu go fóill, fiú mura ndéantar cigireacht orthu agus mura nglactar le fardal iad, mar dhliteanas. Sa chás gur deontas atá ann, aithnítear dliteanas nuair atá riachtanais uile na scéime deontais comhlíonta ag an deontáí ach nach bhfuil íocaíocht faighte aige go fóill. Aithnítear dliteanas taistil agus chothaithe nuair a bhíonn an taisteal críochnaithe. Ní fhabhraítear oibleagáidí pinsin do phinsinéirí ach amháin i ndáil le sochair phinsin rialta, íocaíochtaí cnapshuime, agus riaráistí méaduithe ceadaithe gan íoc ag deireadh na bliana.
- **Réamhíocaíochtaí** — is íocaíochtaí iad seo a dhéantar roimh dheireadh bhliain an chuntais nuair nach bhfaighfear na hearraí nó an tseirbhís ghaolmhar go dtí tréimhse sa toadhchái.
- **Ioncam fabhraithe** — is ioncam é seo atá dlite don vóta ag deireadh bhliain an chuntais nach bhfuil faighte fós.
- **Ioncam iarchurtha** — léiríonn sé seo ioncam a fuair an vóta i rith bhliain an chuntais, nó roimh bhliain an chuntais, le haghaidh earraí/seirbhísí atá fós le soláthar aige.
- **Forálacha** — is dliteanas d'uainiú nó de mhéid éiginnte iad seo.

Banc agus airgead tirim

Ba cheart go n-áireofaí le 'banc agus airgead tirim' na hiarmhéideanna cuntais baine trachtála ar fad (cuntais phárolla agus cuntais eile a bhaineann le vóta) a shealbhaítear ag deireadh na bliana agus a mhaoiníonn an Státchiste trí chaiteachas vótáilte nó a bhfuil fáiltais iontu a dhlítear a íoc leis an Státchiste. Ba cheart don nóta cuntais bhainc Pámháistir Ghinearálta (PMG) a shainaithint ar leithligh ó chuntais bhainc eile.

Déantar mionsonraí aon chuntas baine trachtála eile nach bhfuil maoinithe ag an Státchiste nó nach ndlítear a íoc leis an Státchiste a nochtadh trí nóta a ghabhann leis an gcuntas leithreasa. Áirítear leis sin iarmhéideanna neamhvóta nach dtaifeadtar/nach dtugtar cuntas orthu i sraith eile cuntas a ndéantar iniúchadh orthu.

Glanmhaoiniú an Státchiste

Taispeántar staid mhaoinithe an vóta ag deireadh na bliana sa nóta maidir le glanmhaoiniú an Státchiste, agus an barrachas agus na saincheisteanna ón Státchiste á gcur san áireamh ar bhonn carnach/rollach. Taispeántar miondealú an fhigiúir sin i dtéarmaí iarmhéideanna baine/airgid thirim, fáiltais féichiúnaithe atá dlite agus dliteanas reatha freisin.

Ceangaltais

Is ionann ceangaltas agus oibleagáid chonarthach chun íoc as seachadadh le haghaidh earraí nó seirbhísí (lena n-áirítear tionscadail chaipitil) nach bhfuil curtha ar fáil ar fad ag deireadh na bliana. I gcás scéimeanna deontais, aithnítear ceangaltais nuair a fhaomhtar an deontas ach níl riachtanais na scéime comhlíonta fós ag an deontáí.

Ní nochtar ach costas amach anseo do chonarthaí nach féidir a chealú. Is conradh nach féidir a chealú é conradh ina gcaithfear an soláthróir a íoc fiú mura soláthraítear aon earraí ná seirbhísí sa todhchaí. I gcás nach bhfuil aon téarmaí infhorfheidhmithe de réir dlí i gconradh le soláthraí, mura gceannaítear aon earraí ná seirbhísí i mblianta amach anseo, ní nochtar aon ghealltanais.

Níl san áireamh sa nóta ach scéimeanna deontas a íoctar go díreach ó vóta. Níl scéimeanna deontas á n-íoc ag comhlachtaí faoi choimirce na roinne san áireamh mar go dtuairisceofar iad i gcuntais na gcomhlachtaí sin. Níl deontais a mhaoiníonn comhlachtaí stáit neamhthráchtála faoi choimirce na roinne san áireamh sa nóta seo.

Déantar ceangaltais chonarthaí de bhreis ar €50,000 ar dóigh go dtiocfaidh siad chun cinn sna blianta ina dhiaidh sin, faoi na ceannteidil: 'soláthar earraí agus seirbhísí', 'conarthaí nach féidir a chealú', 'cláir scéimeanna deontais neamhchaipitil' agus 'cláir deontais chaipitil' a nochtadh trí nóta a ghabhann leis an gcuntas.

Nochtar tionscadail chaipitil agus tionscadail chomhpháirtíochta príobháidí poiblí a bhfuiltear ag súil go gcosnóidh siad níos mó ná €20 milliún ar leithligh trí nóta a ghabhann leis an gcuntas.

Sa chás inar athraigh an leibhéal ceangaltais tuairiscithe nó an costas réamh-mheasta tionscadail níos mó ná €1 mhilliún i gcomparáid leis an mbliain roimhe sin, ba cheart an chúis leis an ngluaiseacht a mhíniú.

Aoisliúntas

Déantar foráil maidir le híocaíochtaí aoisliúntais le státseirbhísigh ar scor in Vóta 12 Aoisliúntas agus Liúntais Scoir. Soláthraíonn an Roinn Caiteachais Phoiblí, Bonneagair, Athchóiriúcháin Seirbhíse Poiblí agus Digitiúcháin meastachán ar an méid atá inchurtha i leith gach vóta agus taispeántar é faoin nóta maidir le glanseirbhísí comhghaolmhara do na vótaí ábhartha.

Comhlíontar íocaíochtaí aoisliúntais do ghardaí, do mhúinteoirí agus do phearsanra an airm ar bhonn reatha ó na vótaí ábhartha.

Nótaí eile a ghabhann leis na cuntais

Prionsabail ghinearálta

Go ginearálta, is é is aidhm do na nótaí eile a ghabhann leis na cuntais leithreasa ná aird Dháil Éireann agus Choiste na gCuntas Poiblí a tharraingt ar ábhair a bhaineann le rialú parlaiminteach, nó faisnéis níos iomláine a sholáthar faoi idirbhearta ábhartha de chineál neamhghnách a thaifeadtar sa chuntas, e.g. caillteanais, íocaíochtaí speisialta nó íocaíochtaí *ex gratia*¹ agus luach saothair breise.

Ach amháin sna cásanna a leagtar amach thíos, cuirtear nótaí míniúcháin ar fáil sa chás go mbíonn suim €50,000 nó níos mó i gceist le hidirbheart aonair, nó le catagóir idirbheart atá tógtha le chéile.

I gcásanna áirithe ina bhfuil méideanna níos ísle ná na luachanna tairsí i gceist, cuirtear nótaí ar fáil freisin sa chás go dtagann saincheist thromchúiseach prionsabail chun cinn nó sa chás go measann an tArd-Reachtaire Cuntas agus Ciste nó an tAire Caiteachais Phoiblí, Bonneagair, Athchóiriúcháin Seirbhíse Poiblí agus Digitiúcháin gur cheart nóta míniúcháin a thabhairt.

Éagsúlachtaí ar sholáthar sna meastacháin

Tugtar mínithe i Nóta 3 maidir le héagsúlachtaí ar olltorthaí caiteachais i gcomparáid leis na forálacha meastacháin bunaidh le haghaidh fho-cheannteidil an chláir (lena n-áirítear aon chistiú caipitil iarchurtha). Cuirtear nóta ar fáil sa chás gurb amhlaidh an méid seo a leanas maidir leis an éagsúlacht ($\pm$) i gcoibhneas leis an soláthar sna meastacháin bunaidh:

- tá sí cothrom le €100,000 nó níos mó, agus
- léiríonn sí 5% nó níos mó de chaiteachas fo-cheannteidil an chláir (25% i gcás fo-cheannteidil riaracháin), nó
- léiríonn sí éagsúlacht shuntasach leis an soláthar sna meastacháin bhunaidh nach gcomhlíonann na critéir thuasluaite ach ar gá míniú a thabhairt ina leith mar gheall ar na cúinsí.

Áirítear nótaí maidir le héagsúlachtaí suntasacha ar fáiltais i ndáil le leithreasuithe i gcabhair i nóta 4 ar bhonn comhchosúil.

I gcás Vóta 37 Coimirce Shóisialach, is é an luach tairsí a n-éilítear míniú ar athraitheas fo-cheannteidil cláir caiteachais ina leith ná 0. 1% nó níos mó d'oll-leithreasú iomlán an vóta.

Liúntas agus íocaíochtaí ragoibre

I gcás liúntais agus íocaíochtaí ragoibre, áirítear sna sonraí a thugtar i Nóta 5 líon iomlán na bhfaighteoirí liúntais agus íocaíochtaí ragoibre i gcatagóir amháin nó níos mó, líon na ndaoine aonair a fuair €10,000 nó níos mó, agus an íocaíocht ba mhó le duine aonair, más íocaíocht os cionn €10,000 a bhí i gceist.

Tá an méid comhiomlán a íoctar le duine aonair faoi na ceannteidil éagsúla leagtha amach in 'an íocaíocht aonair ba mhó'.

Íocaíochtaí téarfa agus iomarcaíochta

Ceanglaítear íocaíochtaí téarfa agus iomarcaíochta os cionn €10,000 a nochtadh trí nóta a ghabhann leis an gcuntas.

Cúiteamh agus costais dlí

Ba cheart comhpháirteanna na gcostas dlí agus na ndámhachtainí cúitimh a thugtar dóibh siúd a rinne caingne dlí i gcoinne na roinne a nochtadh. (Ní áirítear leis sin costas na comhairle dlí a chuirtear ar fáil taobh amuigh d'imeachtaí dlíthiúla, e.g. i gcomhthéacs beartas nó reachtaíocht a fhorbairt.) Má dhéantar ionadaíocht ar an roinn in imeachtaí dlíthiúla, nochtar aon chostais a bhaineann leis na cásanna seo a thabhaítear – go díreach nó chun aisíocaíocht a thabhairt don Ghníomhaireacht um Éilimh ar an Stát. Léirítear an nóta i ndá chuid

- sonraí faoin gcúiteamh agus na costais dlí a íocadh ón vóta i mbliain an chuntais

1 Is éard is íocaíocht *ex gratia* ann ná íocaíocht nach bhfuil dlite go dlíthiúil faoi chonradh nó eile – e.g. cúiteamh a íoctar ar fhoras cruatain.

- mionsonraí faoi chostais charnacha iomlána na gcásanna dlí a tugadh chun críche i mbliain an chuntais.

Tuairiscítear na costais dlí a thabhaigh Oifig an Phríomh-Atur na Stáit (CSSO) i gcásanna ina bhfuil an CSSO ag déanamh ionadaíocht don roinn i gcuntas leithreasa an CSSO.

Íocaíochtaí déanacha

I gcás íocaíochtaí úis agus cúitimh faoi na Rialacháin um Íocaíocht Dhéanach in Idirbhearta Tráchtála, 2012, soláthraítear faisnéis i nóta 6 nuair atá an méid a leanas ábhartha

- b'ionann iomlán na n-íocaíochtaí úis agus cúitimh a bhí dlite agus €10,000 nó níos mó, nó
- b'ionann íocaíocht aonair agus €10,000 nó níos mó.

Calaois nó calaois amhrasta

I gcás caillteanas mar gheall ar chalaos, calaois amhrasta nó neamhrialtachtaí amhrasta, soláthraítear faisnéis i nóta 6 nuair atá an méid a leanas ábhartha

- b'ionann iomlán na gcaillteanas le linn na tréimhse cuntasáíochta agus €10,000 nó níos mó, nó
- b'ionann caillteanas aonair agus €10,000 nó níos mó, nó
- i gcás caillteanais is lú ná €10,000, eascraíonn saincheist thromchúiseach prionsabail, nó
- sa chás ina measann an tArd-Reachtair Cuntas agus Ciste nó an Roinn Caiteachais Phoiblí, Bonneagair, Athchóiriúcháin Seirbhíse Poiblí, agus Digitiúcháin gur cheart nochtadh a dhéanamh.

Coimisiúin, coistí agus fiosrúcháin speisialta

I gcás inarb ábhartha, ba cheart go n-áireofaí i nóta 6 ráiteas caiteachais ar gach coimisiún nó fiosrúchán speisialta a maoiníodh ón vótáil. Déantar idirdhealú idir coimisiúin bhuana, agus iad siúd a bhunaítear ar bhonn sealadach chun críche seasta.

Maidir le coimisiúin bhuana/neamhchríochnaithe, coistí agus fiosrúcháin speisialta, ba cheart caiteachas os cionn €100,000 i mbliain an chuntais a thaispeáint sa nóta.

I gcás coimisiúin shealadacha nó fiosrúcháin speisialta, taispeántar dáta an bhunaithe agus an caiteachas carnach ó dháta an bhunaithe.

Cistí deontais agus cuntais ilghnéitheacha

I gcás inarb ábhartha, cuirtear cuntais ar chistí deontais a mhaoinítear ón vóta agus cuntais ilghnéitheacha eile i láthair i nóta 7.